

שיחת

הגאון רבי יעקב אנגלנדר שליט"א

מראשי ישיבת חברון החדשה

קורא אני אליהם יעמדו יחדיו

ובביאור הגר"א שם כתב: הענין הוא כי האדם נחלק לשנים הגוף אשר בארץ יסודו והנפש אשר משמים ממעל וכנגדם שני חלקי התורה תורה אשר בשמים והמצוות אשר בארץ האדם בקיימו התורה והמצוות מחבר שמים וארץ והנה משה רבינו ע"ה נתן התורה זה שאמרו שהיה קרוב לשמים וישעיהו בא להוכיח על שלא קימו המצוות אמרו עליו שהיה קרוב לארץ, ועדיין יש לעיין למה נתפרש חילוק זה דווקא כאן ולא במקומות אחרים.

ה. ובפשוטו היה נראה בזה על פי דברי המהר"ל [חי' אגדות נדרים פא.] שכתב לבאר דברי הגמ' שם: 'מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן וכו' רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחילה דא"ר יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פרשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב 'ויאמר ה' על עזבם את תורת' וכו' שאין מברכין בתורה תחילה', ולכאורה קשה שבכמה דוכתי מבואר שסיבת החורבן היא משום שהיו בהם ג' עבירות, וביאר המהר"ל שכיון שלא בירכו בתורה תחילה והיינו שלמדו את התורה כשאר חכמת ולא כתורת ה' הרי לא היה לתורתם את הכח לשמור עליהם מהחטא ולהחזירן למוטב ולכן הגיעו לשאר החטאים, [וזהו גם הענין שאין יוצאין מבניהם ת"ח כיון שלומדים התורה כשאר חכמות].

ולמדנו לפי"ז ששורש החורבן מתחיל במה שעוזבים את התורה ואין עוסקים בה באופן הנכון ומתוך כך באים לעזוב את כל המצוות ולעבור על העבירות החמורות ומתוך כך בא החורבן.

ו. ולפי"ז יש לבאר שזהו החילוק שנאמר כאן בין משה לישעיהו דבאמת שני הפרשיות האלו עוסקות בענין החרבן משה מזהירן שאם יעזבו את התורה יגיעו לידי כך ואילו ישעיהו מוכיח על שכבר עזבו את התורה, וזהו החילוק ביניהם כי משה שמדבר בזמן שעדיין היו דבקים בקב"ה הרי הוא מזהירן שישארו דבוקים בתורה וממילא לא יעזבו גם את המצוות ולכן מדבר בעיקר מצד השמים היינו התורה, אבל ישעיהו שמדבר בזמן שכבר עזבו גם את המצוות ועברו על עבירות חמורות הרי הוא מוכיחן בעיקר על המצוות והעבירות שהם גורמי החורבן בפועל.

ז. אמנם נראה בכל זה ביתר עומק.

הנה בכתובות ה. אמרו: 'גדולים מעשה צדיקים יותר משמים וארץ שבמעשה שמים וארץ נאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואילו במעשה צדיקים נאמר מקדש ה' כוננו ידיך'.

א. 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה' [תענית ל:]. וכבר דייקו המפרשים מהלשון זוכה ורואה שכבר היום ישנה בחינה של רואה בשמחתה ולא רק שיזכה ויראה בעתיד, ויש לבאר הענין.

ב. סוגית הגמ' ב"ק נט: אליעזר זעירא היה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחיהו דבי ריש גלותא וא"ל מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים אמרו ליה את חשיבת לאיתאבולי אירושלים סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה אמר להו גברא רבה אנא אמרו ליה מנא ידעינן אמר להו או אתון בעו מינאי מילתא או אנא איבעי מינייכו מילתא אמרו ליה בעי את וכו', ויש לעיין מהו ענין אבילות זו של לבישת מנעלים שחורים, ולמה מה שיודע לעיין בסוגיא הוא המבחן לכך שראוי הוא לאבילות זו.

ג. 'יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך', וצריך ביאור מהי השיכות בין בנין בית המקדש לחלקנו בתורה, וכתב על זה הגר"א 'ואין תורה בלא ביהמ"ק כמ"ש איכה ב ט מלכה ושריה בגויים אין תורה', ועדיין יש לעיין מהי ההדגשה על חלקנו בתורתך שהוא החלק המיוחד שיש לכל אחד ואחד בתורה.

ומצינו בזה תוספת דברים בדברי הגר"א בביאורו לתיקו"ז [הובא בספר אורות הגר"א ערך תורה פ"ח], 'וכן הוא בתורה שעכשיו אין אנו מקבלים שום דבר חדש בתורה כמו בזמן המקדש אלא מה שאנו מוצאים כתוב בדברי הראשונים ובזמן ביהמ"ק היו משקים לתורה וכו' משא"כ עתה מלכה ושריה בגויים אין תורה ואין לנו אלא ספיחי הראשונים הלוואי שנוכל להבין את דבריהם', הרי שמזמן החורבן אין לנו את הכח לחדש בתורה ולגלות חלקנו המיוחד בזמן המקדש, [ואף שודאי גם היום יש מושג של חידושי תורה וחלק בתורה, מ"מ אינו באותה דרגה שהיתה בזמן בית המקדש והיום עיקר החידושים הם רק בהבנת דברי הקדמונים כמו שכתב הגר"א].

ויש לבאר למה ירידת התורה בזמן החרבן מתיחסת במסוים לענין זה של גילוי חלקנו בתורה.

ד. 'שמעו שמים והאזינו ארץ כי ה' דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי', ובילקו"ש: 'ד"א לפי שהיה משה קרוב לשמים אמר האזינו השמים, ולפי שהיתה הארץ רחוקה, אמר ותשמע הארץ, בא ישעיהו ואמר שמעו שמים, שהיה רחוק מן השמים, והאזינו ארץ, שהיה קרוב לארץ'. והדברים צריכים ביאור.

וכתב ע"ז המהר"ל [גור אריה ויצא]: 'והנה הורו בזה כי העליונים והתחתונים נבדלים זה מזה ומתחלקים זה מזה ובשביל שהם נבדלים זה מזה אין אחד הכל ולפיכך נברא שמים ביד ימין וארץ נבראת ביד שמאל כי סתם יד הוא יד שמאל וכמו שיש חילוף צד בין ימין לשמאל והימין יותר משובח במה שיש לה כח ימין כך העליונים נבדלים מן התחתונים והבדל שלהם שיש להם יותר מעלה ומדרגה, ואילו ביהמ"ק נברא בשתי ידיים במה שהוא כולל הכל והוא החבור בין עליונים ותחתונים ראוי שיהיה נברא בשתי ידיים שהידיים הם מורים על חילוק והבדל צד ואילו בית המקדש יש בו כח הכל כמו שנתבאר', [ועיי"ש לפני כן מה שביאר בדרך זו את ענין הסולם שהוא המקשר בין התחתונים לעליונים וביהמ"ק נמצא באמצע השיפוע כי הוא כלול מהעליונים והתחתונים]. ויש לבאר ענין זה שביהמ"ק הוא חיבור בין העליונים לתחתונים.

ח. עוד יש להביא דברי נפש החיים ש"א פ"ד בהג"ה שכתב וז"ל: 'לזאת הרי כי ודאי עיקר ענין הקדש והמקדש ושריית שכינתו ית' הוא האדם שאם יתקדש עצמו כראוי בקיום המצות כולן אז הוא עצמו המקדש ממש ובתוכו ה' ית"ש כמ"ש היכל ה' היכל ה' המה, וכמאמרם ז"ל ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כו' וזה שארז"ל גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאילו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואלו במעשה צדיקים כתיב מקדש אדני כוננו ידיך, פתחו במעשי צדיקים וסיימו ראייתם ממקדש כי כן באמת שהצדיקים ע"י 99 מעשיהם הרצויים לפניו יתברך הן הם מקדש ה' ממש, וי"ל עד"ז הכתוב ועשו לי מקדש גו' ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו ורז"ל דרשו וכן תעשו לדורות, ולדרכינו י"ל ג"כ שר"ל אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כלי, רק לרמוז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמיכם שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכינתי בתוכם ממש, זהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא שכל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' תכלית כוונתי שכן תעשו את עצמיכם, וכן אמר הוא ית"ש לשלמה אחר גמר בנין המקדש הבית הזה אשר אתה בונה הוא רק אם תלך בחקתי גו' ושכנתי בתוך עמי ישראל דייקא, לזאת כשקלקלו פנימיות המקדש שבתוכם אז לא הועיל המקדש החיצוני ונהרסו יסודותיו ר"ל. והיינו שכל אדם מישראל תפקידו לבנות בנפשו בחינה מסוימת של משכן ומקדש, ולשמור את המשכן הזה ולא לקלקלו.

ויש לעיין למה נתחדש ענין זה של מעשה צדיקים [היינו שהצדיקים במעשיהם הם מקדש ה' ממש], דווקא ביחד עם ענין זה של כוננו ידיך מה שבית המקדש יש בו חיבור ב' הידים.

ט. והנה בישיבתו מח יג על הפסוק: 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו', ובבהגר"א שם כתב לבאר: 'ר"ל כי היד הוא כינוי לשמאל ויסדה את הארץ כל מה שבארץ כל הברואים שנמצאים תחת השמים והמה אך על פי טבע אשר הטביע בהם היוצר כל לזרוע ולקצור לאכול ולשתות לילך ולעמוד לישן ולכעוס ולהתקצף להוליד ולהחיות ולמות לחלות ולהתרפאות וימינו של הקב"ה טפחה שמים והמה דברים

שממעל לשמים כל צבא מעלה השמש והירח והכוכבים השמים ושמי השמים מלאכים ושרפים והמה טפחה ימינו של הקב"ה והמה למעלה מן הטבע אין בהם לא אכילה ולא שתיה ולא פו"ר לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ואחר כך ברא הקב"ה את האדם קורא אני אליהם ר"ל לכוחות הארץ אשר נברא בשמאל של הקב"ה שהכל על פי הטבע וכוחות העליונים שמן השמים ולמעלה ונבראו בימין של הקב"ה יעמדו יחד ר"ל ששני הכוחות מה שהטבע דורש ומה שלמעלה מן הטבע דהיינו מה שנברא בימין ובשמאל של הקב"ה עומדים יחד דהיינו באדם בחיר יצורים הלזו שיש בו כל הכוחות מה שהטבע דורש כמו אכילה ושתייה פו"ר כלומר הקב"ה ברא את האדם מגוף ונשמה בכדי להשלים את שני החלקים ורצונו הוא ששניהם יעמדו באדם יחד ללא כל סתירה ביניהם והאחד ישמש את השני למטרה האחת שהיא עשיית רצון ה', והיינו שתכלית הבריאה היא הצירוף בין הגוף לנשמה.

ויסוד הדברים בספרי האזינו: 'וכך היה ר' סימאי אומר כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופם מן השמים וכל הבריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ חוץ מן האדם הזה שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלן שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מוטן שנאמר אכן כאדם תמותו', הרי שתפקידו של האדם הוא לצרף את גופו לנשמתו ולהיות כבריות של מעלה. וזהו מה שמבאר בפסוק: 'קורא אני אליהם יעמדו יחדו'. היינו שהקב"ה קורא לכל אדם שיצרף יחד את גופו ונשמתו לשלימות של עשיית רצונו יתברך.

י. וענינו של בית המקדש שהוא המקום המיועד לצירוף העליונים והתחתונים בכלל הבריאה, וזה על ידי שגם הדברים הגשמיים ביותר [כבהמות ותבואה] חלה עליהם קדושה עליונה ועולים הם למעלה, וכך מצטרפת כל הבריאה לקדושה וקיום רצון ה'.

וזהו המבואר בסוגיא דכתובות שם שבית המקדש נברא בשתי ידיים – 'כוננו ידיך', שכן בית המקדש הוא המקום שבו מתקיים ה'יעמדו יחדו' בשלימותו וכמבואר. [והוא מה שנאמר בפסוק על ירושלים כעיר שחוברה לה יחדיו ואחז"ל [תענת ה.]. שירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה, והיינו שכאן מתקיימת בחינת 'יעמדו יחדיו' העליונים והתחתונים].

ולכן דווקא כאן נקרא בית המקדש 'מעשה צדיקים' ללמד על האדם עצמו שהוא בבחינת בית המקדש [כמו שכתב בנפה"ח הנ"ל], והיינו כי זהו גופא הדרך לעשות את עצמו לבית המקדש מה שיצרף את גופו ומציאותו החמרית לנשמתו בשלימות ואז הוא בבחינת המקדש ממש.

יא. והנה צירוף זה יכול להתקיים רק בכח התורה שענינה הוא צירוף הדעת העליונה לעולם המעשה, והיא נותנת את הכח לרומם את כל החומר לקדושה, ולכן בית המקדש עיקר כחו ויסודו הוא בארון הברית הנמצא בו, וביותר מצינו בחז"ל פ' תרומה עה"פ ועשו ארון: שבארון נאמר לשון רבים 'ועשו' שיעסקו בו כולם כדי שיזכו כולם לתורה, [ויעויין שם ברמב"ן שביאר באיזה אופן נתעסקו בו כולם], , והיינו דהשיכות של כאו"א למשכן היא ע"י תורה וזהו משום שכל ענינו של המשכן בנוי הוא על כח התורה. [ועל שבט לוי נאמר בפסוק יורו משפטיך ליעקב ותורתך

לישראל', ורק אח"כ: 'ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך' ודו"ק].

והוא הדין והיא המדה גם באדם עצמו שהדרך להפוך ולשנות את מציאותו הגשמית לרוחנית בבחינת 'עמדו יחדיו' וכו"ל. היא רק על ידי התורה ועמלה שבכך הוא מצרף את כל מציאותו לדעת העליונה וגילוי רצונו של מקום, ואז הוא בונה בעצמו בחינת בית המקדש.

ויסוד הדברים מבואר בחז"ל בספרי עה"פ מימינו אש דת למו: **'מה אש כל המשתמש בו עושה בגופו רושם אף תלמידי חכמים שעמלים בו ניכרים הם בין הבריות בהלכותם ודבורם ובעטיפתם בשוק'**, הרי שהעמל בתורה מרומם ומתקן את מציאותו הגשמית של האדם והן הן הדברים.

יב. ונראה עוד שכשם שבמקדש כל כחו הוא מארון הברית שנמצא לפני ולפנים, כך גם המקדש שבאדם יסודו הוא במה שהתורה נמצאת בלפני ולפנים שלו היינו שהיא חלק מעצמותו, וכשהאדם מגלה את חלקו בתורה הרי התורה היא תורה ידיה ונעשית חלק ממנו, ואז היא מרוממת את כל מציאותו למעלה.

יג. ולפי"ז נראה שזהו עומק דברי הגמ' בנדרים הנ"ל שהחורבן בא על עזבם את תורתו [וכמו שכתב המהר"ל שמתוך כך הגיעו לשאר החטאים], כי כיון שלא עסקו בתורה כראוי אלא כחכמה בעלמא הרי תורה כזו אינה מצרפת את מציאותו של האדם לקדושה, וממילא באו לידי שאר העבירות, ולכן כאן מונח החורבן בדווקא כי שורש החורבן הוא בחורבן המקדש שבאדם שתחילתו בעזיבת לימוד התורה וכמבואר.

ויתכן להוסיף עוד בזה עפ"י דברי דרשות הר"ן שביאר נוסח הברכה 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו', שהכונה היא למה שמסר לנו את התורה לחדש בה, ויתכן עפ"י"ז לבאר שעיקר החסרון היה בכך שלא החשיבו את חלק החידוש שבתורה ולא נעשית התורה חלק מעצמותם, וממילא חרב המקדש שבתוכם וכמבואר שבוזה תלוי כח המקדש של כל אחד ואחד.

[וזהו הלשון בברכה: **'אשר נתן לנו תורת אמת וחי עולם נטע בתוכנו'**. והיינו שעל ידי החלק בתורה שש לכל אחד ואחד הרי דברי התורה נטועים בפנימיות נפשנו וממילא שבוזה נבנה בית המקדש שבכל אחד ואחד].

ונראה יסוד לזה מדברי רש"י ב"מ פה. שפירש דברי הגמ' שלא בירכו בתורה תחילה: **'כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניו קרא יתירה דאשר נתתי לפניו קא דרש ברכת אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו שהיא לפניו של דברי תורה וכיון דלא מברכי גליא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם'**, הרי שפירש דברי הגמ' במסוים לגבי ברכה זו, ונראה הביאור כנ"ל שהתביעה היתה על שלא החשיבו את מה שיש לכל אחד חלק בתורה וממילא לא עסקו בבירור חלקם, וכתוצאה מכך נחרב המקדש שבלב כל אחד ואחד.

יד. ולכן דווקא בענין החורבן בא החילוק שבין משה לישיעיהו, שמשה בא להזהירן קודם שחטאו שישמרו על המקדש בתוכם על ידי לימוד התורה ולכן דיבר על השמים, ואילו ישיעיהו בא להוכיחן אחר שכבר החריבו בתוכם את המקדש ולכן הוכיחן על עזיבת המצוות בפועל.

טו. והן הן הדברים שכתב הגר"א שמזמן החורבן בטל הכח של כל אחד ואחד לגלות ולחדש את חלקו בתורה כי שורש החורבן בא מזלזול וביטול ענין זה של גילוי החלק בתורה, ולכן הפסידו במיוחד ענין זה.

טז. והנה בשיר השירים [ז' ב']: **'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב'**, והיינו בשעת העליה לרגל, ובתרגום שם **'כמה שפירין רגליהן דישאל בסנדלין דססגונא'**, ויש לבאר מהו ענין זה של קישוט המנעלים בדווקא, ונראה שהמנעלים הם הלבוש של המקום הנמוך ביותר והמרוחק ביותר מן הדעת, והוא מקום החיבור בין האדם לארץ, [וראה בספר הזכרון לבעל הפחד יצחק זצוק"ל מה שביאר בדברי הירושלמי דלאו אורחיה דבר נשא מהוי ליה תרין סנדלין חד לשבתא וחד לחולא שבגדי שבת שיכים רק לאותם חלקי גוף שבהם הוא בולט משאר בעלי חיים בכך שהוא בעל קומה זקופה], והחידוש הוא שבבית המקדש מתפשטת הקדושה גם למקומות הנמוכים והארציים ביותר.

וזהו ביאור הנהגת האבילות של אליעזר זעירא שלבש מסאני אוכמי שבא להורות על כך שהפגיעה בחורבן היא גם במקום הנמוך ביותר והמחובר לארץ שכן בבית המקדש הכל הצטרף לקדושה וגם המקדש שבאדם מצרף הכל לקדושה, ועל זה שאלוהו אם הוא אדם חשוב שנמצא בדרגה של אבילות על המדש שדם, והשיב שהוא גברא רבא היינו שידוע לחדש בתורה [עי' סוגיא דגיטין ו: **'אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי'**, ופרש"י: **'כלומר שפיר מצית אמרת דלאו גברא רבה הוא'**, הרי שגברא רבה הוא מי שידוע לומר סברא נכונה], וממילא יש לו שיכות לתפיסת המקדש שבאדם, ושפיר יכול הוא להתאבל באופן זה.

יז. וזהו מה שאמרו שהמתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה 'זוכה' לשון הוה, היינו שהמתאבל על ירושלים פירושו שהוא מתאבל על העדר החיבור בין העליונים לתחתונים [שהוא עיקר ענינה של ירושלים ובית המקדש], ובאבילות זו גופא שהוא מכיר בגודל החסרון בגוף כשהוא מנותק מהנשמה הרי הוא בונה בעצמו חיבור של גופו למעלה, ובכך יש כבר התחלה של שמחת הבנין של בית המקדש שבנפשו שהוא השורש לבנין ביהמ"ק.

יח. ולמדנו לפי"ז שיסוד עבודת האבילות על בית המקדש הוא האבילות על המחיצה בין העליונים לתחתונים שנוצרת בעקבות עזיבת התורה ולימודה כראוי. והכרת גודל החסרון בגוף כשאנו מחובר לגמרי לנשמה, [שזהו עיקר מהותו של החורבן]. ומתוך כך זוכים לשמחת הבנין.

יט. ועלינו לדעת שכשם שערכו האויבים מצור על ירושלים ובית המקדש, כך עורך היצה"ר מצור על המקדש שבאדם ורוצה להחריבו, וכשם שבזמן החורבן כאשר גבר האויב ותבקע העיר הרי תוך זמן קצר ביותר נחרב ביהמ"ק לגמרי, כך גם בבית המקדש שבאדם אם רק נותנים ליצה"ר פרצה דחוקה שיכול הוא ליכנס דרכה הרי בסופו של דבר הוא מחריב את המקדש לגמרי. ולכן יש להתאזר בכל עוז לשמור את משמרת בית המקדש שבתוכינו, ולא לתת לאויב שום דריסת רגל, ובפרט בימי בין הזמנים שבהם הסכנה גדולה ביותר. ויה"ר שנזכה לבנין בית המקדש ולביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אכי"ר.